

Orvosok és gyógyszerészek sírkövei a Házsongárdi temetőben a 19. sz. második feléből

Gaal György

Protestáns Teológiai Intézet – Kolozsvár

Mormintele medicilor și farmaciștilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea aflate în Cimitirul Central din Cluj

Lucrarea prezintă mormântul a opt medici și trei farmaciști din Cimitirul Central „Házsongárd” din Cluj. Unul dintre ei a fost academician, altul medic primar al Transilvaniei, trei medici și unul dintre farmaciști au predat în învățământul superior.

Cuvinte cheie: istoria medicinei, medici, farmaciști, cimitir, morminte

Physicians' and Chemists' Graves from the Second Half of the 19th Century in Cluj/Kolozsvár Central Cemetery

This study presents the graves of eight physicians and three chemists from the Central Cemetery (called also "Házsongárd") from Cluj/Kolozsvár. One of them was member of the Hungarian Academy of Science, another was the last head physician of Transylvania, three doctors and a pharmacist were university teachers.

Keywords: history of medicine, physicians, chemists, cemetery, graves

Orvostudományi Értesítő, 2010, 83 (1): 68-72

www.orvtudert.ro

Az 1585-ben megnyitott kolozsvári Házsongárdi temető régebbi orvos- és gyógyszerész-sírait két korábbi dolgozatunkban [2, 3] vettük számba, ezúttal a 19. század második feléből származó, a gyógyászathoz kapcsolódó személyek sírait mutatjuk be. Az 1867-es kiegyezéssel és az unió életbe léptetésével Kolozsvár elveszti főváros jellegét, de a Magyar Királyi Tudományegyetem itteni 1872-es megnyitását követően Magyarország második tudományos központjává válik. Ettől fogva az országban Budapesten kívül itt is lehet orvosdoktori és gyógyszerész-doktori diplomát szerezni. Az ekkor meginduló orvosképzés végzettjei majd a 20. században szaporítják meg a sírok számát [4]. Az orvostanárak közül is csak kevesen kerülnek ekkoriban a temetőbe, mert az első negyedszázad alatt 9-en pályáztak át a fővárosi egyetemre, a többiek pedig túléltek a századfordulót.

1. Elsőként egy nem gyakorló orvost, de több szempontból is figyelemre méltó személyiséget mutatunk be. **Paget János** (1808-1892) vagy angolosan John Paget esquire a kertek parcellában nyugszik szerényebb családi kriptában. Homlokzatán régebben egy bronz címer volt, rajta az „Espere et persevere” (Remélj és tűrj!) jelmonddal. Azt leverték, helyére márvány táblát illesztettek a család nevével [4]. Paget egy angol polgári család sarja volt, 1831-ben Edinburghban orvosit végzett, aztán európai körútra indult. 1835 farsangján Rómában ismerkedett meg a válófélben lévő báró Bánffy Lászlóné Wesselényi Polixénával, két év múlva összeházasodtak, s így került az angol orvos Erdélybe. Első, 1835-36-ban tett itteni utazásából könyv született (*Hungary and Transylvania...*, 1839), mely több kiadást is megért. Ez e táj első behatóbb angol nyelvű ismertetése. 1987-ben magyar fordításban is megjelent. Paget felesége birtokán, Aranyosgyéresen

telepedett le, de Kolozsvárt is gyakran tartózkodott. Bekapcsolódott a reformkori mozgalmakba és az Unitárius Egyház életébe. A forradalom őt is lelkesítette, naplót vezetett az eseményekről. Részt vett Kolozsvár védelmében, majd Bem mellett a harcokban 1849 januárjáig. A bukást követően szülőföldjére menekült, s onnan támogatta a magyar érdekeket. 1855-ben újra visszatért Erdélybe, s itt minden haladó mozgalmat támogatott [10]. Aranyosgyéresen halt meg, de ide temették felesége és fia mellé. Felesége, *Wesselényi Polixéna* (1801–1878)

1. ábra. Paget János (1808-1892) kriptája

Dr. Gaal György

400184 Kolozsvár - Cluj-Napoca
Str. Nicolae Cristea nr. 3.

finomtollú útleíró volt. Olaszthoni és svájci utazásáról írt beszámolóját 1981-ben újra kiadták.

2. Az orvosdinasztiát elindító **Engel József** (1807–1870) a Lutheránus temetőben nyugszik. Márványoszlopa ma már nem az eredeti helyén áll, hanem a közeli Hallerkripta egyik szögletében. A család szepességi származású, az apa, Engel János Keresztély bécsi történetíró, az anya Mauksch Tóbiás kolozsvári gyógyszerész Katalin leánya. Marosvásárhelyen gyógyszerész-társulat-részt örökölt, s így elvégezte Pesten a gyógyszerészeti kurzust. Megházasodott, majd újra Pestre ment, s ott 1836-ban orvosdoktori diplomát szerzett. Magával ragadta a nyelvművelési láz, s bár egész életében akcentussal beszélte a magyar nyelvet, kidolgozta az Akadémia egy nyelvészeti jutalomkérdését. Elnyerte a díjat. Marosvásárhelyen volt gyakorló orvos, de közben egyfolytában nyelvészkedett, úgyhogy az Akadémia 1859-ben levelező tagjául választotta. Szenvedélyes ásványgyűjtő is volt. 1857-ben Kolozsvárra költözött, hogy inkább a tudománynak élhessen. Itt részt vett az EME megalakításában. Fia, unokája már orvostudós lett [1, 11].

3. **Pataki Dániel** (1804-1871) orvosdinasztiába született bele, a három Pataki Sámuel örökségét vitte tovább. A Református Kollégiumban tanult, majd Bécsben szerzett 1830-ban orvosdoktori diplomát. A kolerajárvány

miatt gyorsan hazahívták, ő írta meg a járvány kolozsvári lefolyását (1832). 1845-ben német és holland egyetemeken tökéletesítette tudását. A főúri körök keresett orvosa. 1854-ben kerületi főorvos, majd 1861-ben Erdélyország utolsó protomedikusa lesz. E tisztség ugyanis a kiegyezés-kor megszűnik. Ezzel párhuzamosan a Főkormányshéknél is egészségügyi tanácsos. Vásárnapokon a szegényeknek ingyen rendel. Tudományos és népszerűsítő cikkeket közöl, s az első Erdélyi Orvosegyesület egyik alapítója. Különösen a vérbajjal foglalkozott. Hólyagkő miatti szenvedéseinek ciánnal vetett véget [8, 11]. A III. B parcellában lévő márványoszlopának felirata így szól:

gyászemléke
sárospataki
PATAKI DÁNIELNEK
ki míg élt
országos főorvos
kir. főkormányshéki tanácsos
vaskorona rend lovagja
s több tudományos társulatok
tagja volt.
szül. 1804. mart. 5. megh. 1871. jan. 11.
béke poraira!

4. Csíkszeredai **Szabó József** (1805–1872) orvostanár testes márványoszlopa szűkszavú feliratával ma már

2. ábra. Engel József (1807-1870) márványoszlopa

3. ábra. Pataki Dániel (1804-1871) márványoszlopa

magányosan áll az I. C parcella közepe táján, minthogy lánya és annak férje, ifj. Groisz Gusztáv jogászprofesszor követ elpusztították. A „csíkszeredai” nem nemesi előnév, hanem a család származási helyére utal. Kolozsvárt és Gyulafehérváron tanul, majd Pesten és Bécsben végzi az egyetemet, az utóbbi helyen 1834-ben doktorál. Azután még Párizsban és Berlinben is kórházakat látogat. 1836 elején Kolozsvárt nyit praxist. 1837-ben elnyeri az itteni Orvos-sebészi Tanintézet bonctan-szülészet tanszékét. A forradalom idején kolozsvári egyetem felállítására tesz javaslatot. A bukás után, 1850-ben Szabót Szebenbe viszik az ottani Hadi és Polgári Kormányzóság közoktatásügyi előadójául. Ő kezdeményezi Kolozsvárt a Szülőintézet felállítását. 1858-ban Szabó átmegy a belgyógyászati tanszékre, 1860-ban pedig a tanintézet igazgatójául nevezik ki [11]. Az 1850-es évek végén Kolozsvár legkeresettebb orvosa, Mikó Imre grófot is ő kezeli. Tagja az EMÉ-t előkészítő bizottságnak, majd alelnökké választják. Élete utolsó éveit Kolozsvár országgyűlési képviselőjeként Pesten tölti, ott is hal meg. Sokat tesz az egyetem felállításáért [9]. Az országgyűlés jegyzőkönyvileg iktatja részvétét, Kolozsvárt a temetési szertartást Keserű Mózes címzetes püspök celebrálja.

5. **Kissolymosi Gyergyai Árpád** (1845-1881) már egy fiatalabb generációt képvisel. Kertek parcellában

lévő márványoszlopán a felirat csak annyit árul el, hogy „orvostudor” volt, ami a korabeli nyelvhasználatban az orvosdoktor megfelelője. Orvosdinasztia elindítója. Az unitáriusok tanintézetében végezi iskoláit, majd Bécsben szerez orvosi képzést, itt különösen a fiziológia és a sebészet vonja bűvkörébe. Hazatérve az Orvos-sebészi Tanintézet tanársegéde lesz, a megnyíló egyetem is átveszi. Ott kezd a véralvadással és vérátömlesztéssel kísérletezni, Erdély földjén elsőként. Aztán hosszú tanulmányútra megy, Párizsban Claude Bernard, Edinburghban Joseph Lister előadásait hallgatja, az utóbbi műtétjein is asszisztál. Tőle tanulja meg az antiszeptikus sebkezelést. Kolozsvárt részt vesz az Orvos-természettudományi Társulat 1876-os megalapításában, őt tikáruul választják. A következő év tavaszán e társaságban ismerteti a Lister-féle antiszeptikus sebkezelési módot.

Egy betegéhez való vidéki kiszállás során kapott tüdőgyulladás okozza korai halálát [5].

6. **Géber Ede** (1840–1891) nyitja az orvosprofesszorok sorát a temetőben. Ő az első magyar bőrgyógyász egyetemi tanár és az első izraelita orvosprofesszor. Az egyetem megnyitásakor nem hirdették meg a bőrgyógyászat és nemi betegségek tanszékét, de mivel az Országos Karolina Kórházban már volt ilyen osztály, ennek vezetésére kellett egy professzor. Géber a bécsi egyetemen doktorált, s az

4. ábra. Kissolymosi Gyergyai Árpád (1845-1881) márványoszlop

5. ábra. Géber Ede (1840-1891) sírköve

ottani híres Hebra professzor mellett volt bőrgyógyász-asszisztens. Onnan pályázott 1874-ben Kolozsvárra. 1890-ben az egyetem őt küldte Berlinbe, hogy ott Koch szennzációt keltő felfedezésével megismerkedjék. Élete teljében ragadta el egy infarktus. Eisler Máttyás, az akkor új neológ főrabbi temette héber és magyar nyelvű beszéddel. A kar nevében Davida Leó professzor búcsúztatta. Sírköve ma is áll a Balassa utcai régi zsidó temetőben [4, 6].

7. **Belky János** (1851-1892) törvényszéki orvostanár a Lutheránus temető közepe táján, a Langer család sírkertjében kis tábla emlékeztet. A pesti egyetemen szerzett orvosdoktori és szülésmesterei oklevelet. A törvényszéki orvostani intézetben lett tanársegéd, 1879-ben magántanárrá habilitáltak. 1883-ban foglalta el a kolozsvári egyetem tanszékét. A tisztaeszlári perben igazságügyi szakértő volt, az ő véleményének is köszönhető, hogy elejtették a vádat. Az EME Orvos-Természettudományi Szakosztályának elnöke, négy évig pedig az szakosztályi Értesítő orvosi részének szerkesztője volt [7, 8].

8. **Vargyasi Groisz Béla** (1856-1897) az 1848-as kolozsvári főbíró, Groisz Gusztáv unokaöccse, a Lutheránus temetőben nyugszik. Szerény sírkövét nemrég szétverték. Akárcsak Gyergyainak, neki is rövidre szabott az élete. Budapesten Schulek Vilmos tanítványa volt, Kolozsvár keresett szemorvosa lett, a vármegye tiszteletbeli főorvo-

sának is megválasztották. Hosszas szenvedés után Bécsben hunyt el, de kívánságának megfelelően Kolozsvárra hozták hamvait [14].

9. **Eperjesi Engel József** (1831-1876) gyógyszerész emléket jóformán csak sírfelirata rögzíti. A kolozsvári Főtéren, a Jósika-palota földszintjén működő „Egyszarvúhoz” címzett reálpatikát bérelte Khudy Józsefnétől és vezette haláláig. Engelnek az óvári Víz utcában volt sarokháza a Karolina tér felé (6. sz., ma Roosevelt utca 8. sz.), s 1872-től 1900 őszéig itt működött az Országos Karolina Kórház szemgyógyászata. Özvegye férjhez ment Vályi Gábor egyetemi tanárhoz, s így a házat és a II. B parcellában lévő ráccsal kerített sírkertet is a Vályi család örökölte [12, 13].

10. **Hintz György** (1840-1890) neve fogalommal vált a gyógyszerészet erdélyi történetében. Ő édesanyja, Mauksch Augusta révén örökölte a Főtér sarkán lévő Mauksch-gyógyszertárat. A bécsi egyetemen szerzett gyógyszerési diplomát, majd 1863-ban a doktorátust is letette. Úgyhogy ő az első erdélyi gyógyszerész-doktor. Az 1872-ben megnyílt egyetem Orvosi Kara őt kéri fel gyógyszerészeti előadások tartására, 1883-ban magántanárrá habilitálják. Korai haláláig jórészt ő képezte Kolozsvárt a leendő patikusokat. Kurzust és tanulmányokat írt. Dinasztiát alapított, leszármazottai örökölték a patikát és a szakmát [11, 12].

6. ábra. Eperjesi Engel József (1831-1876) síroszlopa

7. ábra. Hintz György (1840-1890) síremléke

11. **Wolff János** (1815-1899) gyógyszerész márványoszlopa máig áll az I. C északi részén. Kőhalmi születésű, 1838-ban Pesten szerzi meg a gyógyszerézmesteri oklevelet, s testvérével, Gáborral együtt Kolozsvárt patikát vásárol, melyet Magyar Király címmel működtet. Részt vesz minden jelentősebb gyógyszerész-szervezkedésben. Gyógytárát Lujza lányának férje, Issekutz Hugó vezeti tovább, aki szintén e sírban nyugszik [4, 12, 13].

8. ábra. Wolff János (1815-1899) márványoszlopa

A 19. század utolsó harmadából hét aktív orvos és három gyógyszerész emléket őrzi még sírhely a temetőben, közülük az egyik orvos köve (Groisz) éppen mostanság pusztul el. Az arisztokrata-körhöz tartozó Paget János kriptában nyugszik, külön felirat nélkül. Megállapítható, hogy a kövek ekkoriban nagyjából egységesen magas hasáb-obeliszkek, három részből, majdnem mind szürke márványból készültek, gyakran ráccsal kerített sírkertben állnak, feliratuk ritkán tartalmaz több adatot, mint – a neven és évszámokon kívül – a foglalkozás megjelölését.

Irodalom

1. Gaal Gy. – Engel Gábor (1852–1935) kórházigazgató és önéletrajza, Orvostörténeti Közlemények, 1984, 05–106: 75-90.
2. Gaal Gy. – Orvosok, gyógyszerészek és legközelebbi hozzátartozók sírkövei a Házsongárdi temetőben a 18. sz. közepéig, EME Orv. Értesítő, 2008, 81: 62-66.
3. Gaal Gy. – Orvosok és gyógyszerészek sírjai a Házsongárdi temetőben a 19. század közepéig, EME Orv. Értesítő, 2009, 82: 131-135.
4. Gaal Gy. – Tört. kövön és porladó kereszten, Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.
5. Gaal Gy. – Unitáriusok a kolozsvári egyetemen, Keresztény Magvető, 1998, 104: 127-142.
6. Gaal Gy. – Zsidó és zsidó származású tanárok a kolozsvári egyetemen, Múlt és Jövő, 2000, 11: 89-101.
7. György L. (szerk.) – Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése 1859-1934. EME, Cluj-Kolozsvár, 1937.
8. Kapronczay K. – Magyar Orvoséletrajzi Lexikon. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 2004.
9. Kovács Kiss Gy. (szerk.) – Hívás és tudomány, EME, 2009.
10. Kovács S. – Egy angol, akinek hazája lett Magyarország, Unitárius Közlöny, 2008, 78: 5. sz.
11. Pataki J. – Az erdélyi orvoslás kultúrtörténetéből, Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba, 2004.
12. Péter H. M. – Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai, EME, Kolozsvár, 2002.
13. Tuka L. – *Studii farmaceutice*. Editura Studium, Cluj-Napoca, 2009.
14. ***Gyászrovat. Dr. Groisz Béla, Magyar Polgár, 1897. aug. 2.